

ETNOLOGIJA V ŠOLI

Zinka Pavše

ETNOLOŠKO DELO V OSNOVNI ŠOLI

Moj prispevek bo le poročilo o delu iz vsakdanje šolske prakse. Morda bi bil le vzpodbuda za podobno delo med učenci ali za kritičen pristop k njemu. Govorila bom tudi o rezultatih in vrednosti takega dela.

Najprej bom razmišljala o tem, kako in koliko bi mogli vnašati znanje etnologije v učni proces v usmerjenem izobraževanju. Ob razmišljanju, koliko bi etnologija sploh mogla najti mesto v izobraževanju mladine, lahko hitro sklenemo, da bo težko v učne načrte vnašati novo snov. Težnja vsakega posameznega učitelja je bila vedno, da bi si zagotovil čim več učnih ur za svoj predmet, da bi lažje uresničil dosedanje učni načrt, poglobljal znanje učenca in imel dovolj časa za utrjevanje s ponavljanjem.

Če bi poskušali s predlogom, da bi znanje etnologije vnesli v izobraževalni proces, je najprej treba razmisliti, h kateremu predmetu naj bi spadalo. Po občeveljavnem mišljenju spada vsaka novost k pouku slovenščine, tako so v zadnjih letih dodali temu pouku še znanje o filmu in celo fotografiji. Dodajmo še večino izvenšolske dejavnosti, kakor je delo z razpisi, ki jih različne inštitucije pošiljajo osnovnim šolam na naslov slavistov. Tako postane slavist deklica za vse, mora, če naj učenci uspešno pišejo o železnici, o JLA, o Ljubljanski banki itd., poznati in obravnavati snov iz vseh teh področij.

Da te misli pomirim, predlagam, čeprav ne vem, komu je to treba predlagati, da se te dejavnosti razporedijo po učnih področjih, kamor bi spadale. In če smo skupaj že etnologi, potem predlagam, da bi, v kolikor bi kdaj bila želja vnesti znanje etnologije v izobraževanje, vnesli to snov v nižjih razredih v učne načrte predmeta poznavanje družbe, v višjih razredih pa v predmete zgodovine in zemljepisa. Na vsak način pa bi področje duhovne kulture ostalo slavistu.

Res je bilo, kolikor poznam v preteklih letih delo v osnovni šoli, že nekaj etnološkega dela opravljene-ga. Vskrat v zadnjih letih je Pionirski list v okviru pionirskih iger, ki iščejo različna zanimiva področja za dejavnost, vzbudil tudi zanimanje za etnološko delo med učenci.

Sama sem se tej pobudi odzvala obakrat in pred leti v višjih razredih osnovne šole v Borovnici sestavila z učenci majhen zbornik z naslovom *Ded pripoveduje*.

Delala sem z učenci 8. r. v krožku. Najprej sem jih seznanila v mejah njihovega razumevanja z načinom etnoloških raziskav. Pregledali smo *Narodopisje Slovencev* in sistem, po katerem je knjiga ure-jena. Predelali smo posamezne odlomke, vendar le toliko, kolikor bi jim lahko koristilo za lastno delo. Za obdelavo smo izbrali področja, ki so jih učenci lahko raziskovali. Tako smo zapisali v uvodu zbornika, da smo raziskovali kmečko stavbarstvo, izbor imen, gozdarstvo, lov, ljudsko prehrano, nošo, običaje ob rojstvu, ženitovanju, ob smrti, ob praznikih, ob delu, o ljudskem zdravstvu, verovanju in pripovedih.

Učence sem motivirala za delo s prepričanjem, da je njihov kraj s svojim načinom življenja in z zgodovino posebno zanimiv, da je treba spoštovati tradicijo, da ta tradicija izumira in da so mladi poklicani ohraniti vsaj spomine v zapisih in tudi zgraditi nova spoznanja na starih. Učila sem jih, kako zapisujemo, izprašujemo in dokumentiramo. Ugotovili smo, da bodo nekatera področja lahko obdelali, druga pa bodo zanje pretežka. Vemo, da starejši ljudje radi posredujejo svoje izkušnje in znanje in so veseli, da se mladina zanima za to. Delo je šlo lepo od rok.

Delo sem po področjih razdelila med posameznike glede na to, kaj je koga zanimalo. Učenci so delali med zimskimi počitnicami. Hodili so po Borovnici in okolici in spraševali starejše ljudi o življenju tod v preteklosti. Delali so po mojih napotilih ob skromnih vprašalnicah. Ko so sestavke že oddajali, sem jih opozarjala na nova vprašanja in dajala potrebne napotke. Več jih je obravnavalo isto temo, na sestankih smo snov preverjali, ugotavljali pomanjkljivosti in vprašalnico dopolnjevali.

Upoštevala sem seveda, koliko štirinajstletniki zmorejo, koliko jih zanima in koliko je poglobljeno njihovo delo.

Zbornik ima 26 tipkanih strani, iz snovi same pa lahko navedem nekaj naslovov:

Kmečki dom na Jezeru, Stara kmečka hiša na Lazih, Izvor imen vasi in naselij v borovniški okolici, Gozdarstvo, Lov, Ljudska prehrana nekdanj, Ljudska noša, Ljudski običaji ob rojstvu itd.

Vse zapise smo vsaj delno dokumentirali z imenom intervjuvanca, s krajem bivališča in starostjo.

Dodali smo nekaj zapiskov iz literature, kot je Domožnanstvo Draga Vončine iz zapiskov učitelja Jerine.

Zbornik smo poslali na uredništvo Pionirskega lista, kratek izveček pa je bil objavljen v Kmečkem glasu.

ZINKA PAVŠE

prof., Osnovna šola Vrhovci, Ljubljana

Zadnja leta učim v predmestni šoli Vrhovci. Na tem delovnem mestu nisem imela veliko možnosti za delo, ki bi bilo podobno zgoraj omenjenemu. V ta mestni okoliš se ljudje stalno na novo naseljujejo iz različnih krajev Slovenije in Jugoslavije, prinašajo stare navade in načine življenja in jih prilagajajo enotnejšim načinom, za katere mislijo, da so naprednejši. Raziskovanje takih mešanj je za otroke pretežka naloga.

Kljub temu sem z delom poskusila. Za šolsko glasilo so učenci sestavljali spise iz etnoloških področij. Na naslovno stran so narisali končnico kmečke skrinje, za ilustracijo pa risbo stare kmečke hiše iz okolice Dolgega mosta. V glasilu je sestavek o oblačilih v preteklosti, o lovu, o izvoru imena Podutik, o prehrani.

Na področju duhovne kulture pa vsako leto ob obravnavanju ljudske besedne umetnosti delno obravnavam še ostala področja ljudske umetnosti, kot so upodabljalna, glasbena in plesna. Učenci morajo vedeti tudi primere.

Ob vsakem berivu, domačem ali šolskem se poglobljamo tudi v način življenja, kot ga berivo prikazuje. Primer: način življenja kmečkega človeka, prikazan v Finžgarjevih tekstih, na Gorenjskem, ali način življenja ljudi med vojno v okolici Cerknega iz Bevkovih del, ali način življenja v Mehiki pred stoletjem iz B. Travna Zaklad Sierra Madre. Ugotavljamo, kako umetnik bogati jezik z ljudskim izražanjem. Vse to seveda ob različnih in še drugačnih vrednotenjih, ki pa nas tu ne zanimajo. Vse to pa v razsežnostih, ki so osnovnošolcem dostopne.

Pri skupinskem pouku, ki sem ga organizirala v zadnjem času, sem ugotavljala njihov odnos do kmetstva (pripominjam, da je treba otroke neprestano krotiti, da jim beseda kmet ne bi bila psovka, kakor jo radi uporabljajo, ob tem jim je treba velikokrat nanovo povedati, da je kmet eden najvrednejših poklicev, ker daje možnost preživljanja, prideluje osnovne materialne dobrine.).

Dalje sem ugotavljala njihovo ocenjevanje razlik med kmečkim in mestnim načinom življenja. (Odštevati je treba priučeno znanje.) Ugotavljal sem njihova vrednotenja, kaj jim je v kmečkem življenju všeč v primeri s tem, kar doživljamo v mestu, znanje o razliki v noši, običajih, načinih komuniciranja, o stanovanjski kulturi, arhitekturi, njeni funkcionalnosti, o samopomoči.

Skupinam po šest učencev sem dala naslednja vprašanja: Kaj mi na deželi ugaja bolj kakor v mestu? Katere razlike in podobnosti sem opazil na deželi v primeri z Vrhovci? (Poslopja, prehrana, noša, običaji, pomoč pri delu, zdravstvo, verovanje, besedna umetnost.)

Naročila sem spisati spis z naslovom Koliko poznam življenje na deželi.

Rezultati so skromni, vendar lahko povem nekaj ugotovitev:

1. Življenje na deželi poznajo iz počitnikovanja.
2. To življenje je težko in lepo.
3. Življenje na deželi je težko, ker je treba veliko delati, lepo, ker je zanimivo. Citat iz spisa: "Na deželi imajo mnogo svobode, dovolj hrane in otroci imajo starše, ki se jim lahko veliko posvečajo, otroci pomagajo pri delu."
4. Poznajo veliko vrst kmečkih opravil, ki jih znajo tudi dobro opisati.
5. Poznajo potek delovnega dneva in delovnega leta kmeta.
6. Poznajo vraže, nekatere načine ljudskega zdravljenja, poseben način prehrane, običaje ob praznikih, ob rojstvu, ob smrti.
8. Menijo, da je sen kmečkih ljudi, da bi živeli po mestno, meščani pa se izseljujejo na kmete.
9. Zanima jih način življenja starih staršev, kritično ga ocenjujejo.
10. Opazili so, da kmetje opuščajo stare običaje, način življenja svojih prednikov in ga prilagajajo novemu, uniformiranemu. (V opremi stavb, v oblačenju, navadah.)
11. Opazili so izumiranje kmetstva.
12. Opazili so kmečko družabno življenje, samopomoč, urbanistično ureditev vasi.
13. Opazujejo tudi življenje na kmetijah v svojem kraju in ga tudi precej podrobno poznajo. Lahko navedem spis učenca 8. r. Bojana Šurbeka: "Vsak večer hodimo po mleko na kmetijo, ki je nedaleč od mojega doma. Vesel sem, da živim v naselju blizu gozda. Zjutraj me zbudi žvrgolenje ptic. Pri marsikateri hiši imajo psa, z njim se otroci igramo in zabavamo. Otroci pogosto zahajamo na sosedovo kmetijo. Kmet ne vidi rad, da se podimo po dvorišču, ker so tam gnojila, strupi za uničevanje škodljivcev in plevela ter stroji.

Hlev je poln mukajočih krav in prašičev. Imeli so tudi konje, a so jih zamenjali za traktorje s priključki. V hlevu je več vrst goveda. Tu so krave molznice, telički, pitanci in voli. Velike in težke svinje večkrat na leto povržejo tudi do petnajst mladičev. Pozimi nebogljen mladiček vse dneve ogrevajo z lučjo, saj jim mati ne more nuditi dovolj toplote, ker jih je preveč. Žena redi veliko kokoši. Pri njej dobimo sveža jajčka, ki imajo okusen, dišeč rumenjaki. Kruha, ki nam doma ostaja, ni treba metati stran, ampak ga pojedjo kokoši. Živalsko krmo hranijo v treh velikih betonskih silosih. Silažno koruzo pridelujejo na barjanskih poljih onstran nove avto ceste. Gnoj je dolga leta ležal kar za hlevom, lani pa je gospodar uredil moderno gnojno jamo. Z gnojem zalaga vse vrtničkarje v našem naselju in gnoji svoja polja. Gospodinja je naš zelenjavni trg. Ima velik vrt, na katerem uspeva vse vrste zelenjava. Ta pride po špinačo, drugi po radič, tretji želi por. Pozimi hodimo k njej po okusno kislo repo."

Izjave kot so: "Tako življenje je grdo in umazano", je treba moralno ovrednotiti v pogovoru z učenci.

Takih mini raziskav v okviru sedanjega učnega načrta si ne morem veliko privoščiti, vendar prispevajo k temu, da učenci razmišljajo tudi o etnoloških področjih. Tako delo, v okviru možnosti pa bi se dalo izpopolniti. Novi načini raziskav na področju etnologije, razmišljanje o novih področjih, novi pripomočki, ki so najnovejše vprašalnice, dajejo učitelju možnost za boljše delo. Spet opozarjam, da je tako delo z učenci med poukom dovoljeno le v toliko, kolikor kot ljubitelj smeš zaiti na stranpota iz okvira svojega učnega načrta. Ta stranpota zagovarjaš s tem, da je nujno pri otrocih vzbujati zanimanje za preteklost.

Ceniti morajo stare vrednote na področju moralnega, kot so običaji, odnos do dela, do sočloveka, do starih, do vzgojitelja. Ceniti morajo stare estetske vrednote, kulturno ustvarjalnost, način življenja. Iz drugačnih komponent preteklosti naj bi ohranili vrednote za življenje sedanjosti. O preteklosti morajo biti osveščeni.

Opozarjati jih je treba, koliko naj sedanjost gradi in ohranja iz preteklosti, koliko naj tudi briše. Vzpodbujamo tudi kritično vrednotenje sodobnega načina življenja. Misel, ki jo na preprost način vsadimo otrokom, pa bi bila:

Povej mi, kako stanuješ, se oblačiš, kakšna je tvoja morala, družbeno življenje, zanimanje za kulturo in umetnost, težnja po znanju, in ti povem, kdo si.

Naj se ob zaključku vrnem na začetno misel. Znanje iz etnologije bi spadalo v učne načrte v usmerjenem izobraževanju, razmisliti pa bi bilo treba koliko, kam in kako.

USTNO SLOVSTVO KOT OSNOVA LITERARNEGA USTVARJANJA

Boris Paternu

FOLKLORIZACIJA LITERATURE IN LITERARIZACIJA FOLKLORE

Današnje posvetovanje etnologov, folkloristov in slavistov daje priložnost, da se nekoliko pazljuje, kot je v navadi, zamislimo tudi nad nekim dokaj bistvenim vprašanjem: kakšno je v resnici razmerje med slovensko ljudsko in umetno slovstveno kulturo skozi stoletja njunega soobstajanja? In nad vprašanjem: kako danes najti ustrezno teoretsko in metodološko izhodišče za raziskovanje tega pomanjkljivo definirane razmerja, ki ga ne bi smela obiti niti literarna veda niti folkloristika?

Omejujem se samo na nekaj izhodiščnih misli, seveda iz zornega kota literarne zgodovine.

Na začetek sodi opozorilo, da se danes v eni kot drugi stroki v glavnem premalo zavedamo globokih in raznovrstnih zvez med obema poloma naše besedne umetnosti, med literaturo in folkloro. Te zveze so v resnici trajne in obstajajo skozi celotno zgodovino slovenske slovstvene kulture, čeprav črta dogajanja ni prema niti enostavna in so na njej obdobja močnih sovpadanj pa tudi izrazitih odtujitev. Vsekakor pa je zelo površno in napačno mišljenje, ki ni redko, da je bila predvsem romantika obdobje, ki je tesno povezovalo nova leposlovna snovanja s starodavnim ljudskim izročilom. Resnica je precej drugačna: prav v vseh obdobjih slovenske literature — od razsvetljenstva mimo romantike, realizma in nove romantike pa daleč naprej, tudi v tokovih sodobnega modernizma — obstajajo močna, čeprav raznovrstna dotikališča s folkloro. Najbolj velja to za verzificirano poezijo, še posebej za liriko kot mimetično najmanj vezano književno zvrst. Za slovensko poezijo bi se dalo celo trditi, da so vsi njeni časovni slogi, od klasicizma in romantike naprej, pa do sodobnega novega ekspresionizma in nadrealizma, šli skozi neko svojo fazo, včasih je bila to celo sklepna faza, v kateri je prišlo do zelo tesnega spajanja s folklorno poetiko. Pojav ima že kar tipološko obeležje in bi mu lahko sledili od Vodnika in Prešerna pa do Svetlane Makarovič. Kot da smo neki evropski ali svetovni literarni tok do kraja absolvirali šele takrat, ko smo ga obvladali ne samo v njegovi avtonomni podobi, ampak tudi v mediju njegovega prvobitnega pesniškega izraza.

Pri opazovanju takih, od časa do časa nenavadno intenzivnih spajanj literarne in folklorne pesniške umetnosti, se odpira cela vrsta zanimivih socioloških, psiholoških in jezikovnostilnih vprašanj, ki so še zmeraj zunaj naše raziskovalne prakse, tako v folkloristiki kot v literarni vedi. Iz stanja, v kakršnem trenutno smo, bi se ustavil ob enem samem pojavu, ki med nami ni dovolj uzaveščen, zavzema pa toliko temeljno in odločujoče mesto v sklopu naše problematike, da mora potegniti za sabo, kakor hitro ga uzmemo, tudi nekatere izhodiščne teoretske opredelitve do stvari in s tem metodo raziskovanja.

Gre namreč za to, da se stik med literaturo in folkloro v vseh obdobjih našega pesništva dogaja na dva bistveno različna načina. Če ta dva načina predstavimo v njunih moderno izčiščenih oblikah, se pravi, da zaradi njune jasnosti odmislimo vse nečiste, mešane in prehodne sestavine, ki v dejanskih primerih ponavadi obstajajo, bi njuno različnost lahko označili takole: na eni strani bolj ali manj trpno posnemanje ljudske poezije v kolikor mogoče vseh značilnih sestavinah in v kolikor se da prvotnih notranjih razmerjih